



Seppo Kärkkäinen

Rautalammin Kärkkäiset

Rautalammin Kärkkäälään 1530-luvulla asettuneen
Pietari Laurinpoika Kärkkään (Ukko Kärkäs) suvun
jälkipolvia

Elektraflex Oy



RAUTALAMMIN KÄRKKÄISET

**Rautalammin Kärkkäälään 1530-luvulla asettuneen Pietari
Laurinpoika Kärkkään (Ukko Kärkäs) suvun jälkipolvia**

Seppo Kärkkäinen

Kansikuva: Pietari eli ”Ukko Kärkkään” ja seitsemän pojan kivimuistomerkki Hankasalmen Kärkkäälässä. Kuva: Matti Kärkkäinen

© 2016 Seppo Kärkkäinen

Kustantaja: Elektraflex Oy, Espoo, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-93-7511-0 (sid.)

ISBN 978-952-93-7512-7 (PDF)

ISBN 978-952-93-7513-4 (EPUB)

Esipuhe

Syksyllä 2009 jäin eläkkeelle ja minulle kävi kuten monille muillekin vanhemmalla iällä: juuret alkavat kiinnostaa - mistä esi-isät ovat tulleet ja onkohan suku laajakin? Olen kotoisin Rautalammin Vaajasalmen kylästä, jossa on jonkin verran Kärkkäisiä. Niinpä aikomukseni oli kirjoittaa nimenomaan Vaajasalmelle tulleet Kärkkäisten tarina. Sain pian selville, että kuulun Pälkäneeltä 1530-luvulta lähteneen Pietari Kärkkään, ”Ukko Kärkkään”, sukuun. Niinpä valmistelin kirjaa työnimellä ”Pälkäneeltä Peltolaan” (Peltola on syntymätaloni Vaajasalmella).

Vuonna 2010 Kärkkäisten sukuseuran sukukokous ja -tapaaminen pidettiin Rautalammillä. Pertti Kortelaiselta valmistui ennen kokousta Rautalammin Kärkkäisiä käsittelevä *Kärkkäisten suku VII*, mikä antoi hyvän lähtökohdan työlleni. Pian kuitenkin huomasin, että paljon tietoa puuttuu edelleen Rautalammin Kärkkäisten sukuhaarasta. Niinpä laitoin ”Pälkäneeltä Peltolaan” sivupöydälle ja ryhdyin keräämään lisää tietoja Rautalammin Kärkkäisten sukuhaarasta pitäen Pertti Kortelaisen keräämiä tietoja lähtökohtana. Nyt valmistunut sukukirja on välitulos tästä useamman vuoden kestäneestä työstä.

Itse en ole historian tutkija siinä mielessä, että olisin istunut pitkiä aikoja arkistoissa vanhoja asiakirjoja tutkimassa. Niinpä 1500- ja 1600-luvun osalta olen nojautunut pääosin muitten suku- ja historian tutkijoiden keräämään aineistoon, lähdeluettelossa on mainittu tärkeimmät lähteet. Tältä ajanjaksolta tiedot ovat osin vajavaisia ja osin myös ristiriitaisia. Niinpä olen kirjan sukutauluissa pyrkinyt tuomaan esiin myös näitä epävarmuuksia, jotta kaikkia tietoja ei otettaisi absoluuttisena totuutena! Kirkonkirjoja olen pyrkinyt aina hyödyntämään silloin kun niitä on ollut käytettävissä internetin kautta joko Suomen Sukuhistoriallisen Yhdistyksen (SSHY) tai Arkistolaitoksen Digitaaliarkiston palvelimilta. Uusia sukulaisia olen löytänyt myös muilta internet-sivustoilta, erityisesti MyHeritage- ja Geni World Family Tree-sivustojen kautta. Nämä tiedot olen pyrkinyt mahdollisuuksien mukaan tarkistamaan alkuperäisistä kirkonkirjoista.

Kirkonkirjojen lisäksi tärkein tietolähde on kuitenkin ollut muitten sukututkijoiden keräämä tieto ja sukulaisilta suoraan saatu tieto. Monelta sukututkijalta olen saanut laajojakin tiedostoja, joita olen parhaan kykyni mukaan yhdistellyt ja sovittanut omiin tutkimuksiini. Tästä parhaat kiitokset kaikille tietojen toimittaneille.

Kuten yllä totesin, tutkimuksen kohteena ovat olleet Pietari Kärkkään (Ukko Kärkäs) ja veljensä Laurin Rautalammin Kärkkäälään saapuneitten seitsemän pojan sukuhaarat. Näistä viiden pojan sukuhaarat sammuiivat tai ainakin katosivat 1600-luvulla – ehkä näistä saadaan kuitenkin uusissa tutkimuksissa tarkempaa tietoa? Niinpä jäljelle on jäänyt kaksi laajaa sukuhaaraa: Olli

Laurinpoika Kärkkäisen sukuhaara Perttulan talossa ja Pekka Pietarinpojan sukuhaara Pietilän talossa. Jälkimmäinen sukuhaara alkoi käyttää talon mukaan sukunimeä Pietiläinen. Pietiläisillä on oma sukuseuransa, minkä vuoksi en ole tähän kirjaan sisällyttänyt Pietiläisiä muuten kuin siltä osin kun he ovat liittyneet avioliittojen kautta Olli Kärkkäisen sukuhaaraan. Näin ollen suurin osa kirjasta käsittelee Olli Kärkkäisen jälkipolvia.

Muutama sana käytetystä nimestä:

- Naispuolisten henkilöitten osalta olen käyttänyt sukutauluissa ja kirjan lopussa olevassa henkilöhakemistossa syntymäsukunimiä, vaikka he olisivat käyttäneet avioliitossa puolisoitten sukunimiä. Aviomiehen sukunimen käyttö on Suomessa ollut suhteellisen nuori tapa. Nimenvaihtopakko kirjattiin avioliittolakiin vasta vuonna 1930 ja se poistettiin vuonna 1986.
- Etunimien osalta olen pääsääntöisesti kirjoittanut ennen 1900-lukua syntyneille suomenkielisen etunimen, vaikka papisto kirjoittikin etunimet vieraskieliseen muotoon. Usein olen kuitenkin lisännyt sulkuihin myös papiston kirjaaman nimen, joka sekin välillä vaihteli kirjaavan papin mukaan.
- Kylien niminä olen pääsääntöisesti käyttänyt kylien suomenkielisiä ja uudehkoja nimiä. Olen lisännyt usein mukaan myös kylännumeron ja talon/torpan nimen. Kylien numerointikin tosin vaihtelee ja numerot muuttuivat osin myös isonjaon seurauksena.

Sukukirja ei ole koskaan lopullisesti valmis, vanhoissa sukuhaaroissa löytyy aina uutta tutkimista ja uutta tietoa ja uusia sukulaisia syntyy jatkuvasti. Lisäksi nykyisen kirjan tiedoissa on varmasti myös virheitä, jotka vaativat korjaamista ja täydentämistä. Uskoisin, että muutaman vuoden kuluttua on kirjasta syytä tehdä uusi täydennetty painos. Pyytäisinkin lukijoita tarkistamaan ja täydentämään kirjan tietoja allekirjoittaneelle. Erityisesti olisin kiitollinen, jos kirjaan saataisiin lisää lihaa luitten päälle, ts. lyhyitä henkilöhistorioita suvun henkilöistä ja henkilöihin ja paikkoihin liittyviä valokuvia. Näitähän kirjassa on vielä varsin rajoitetusti. Henkilötietoja voi toimittaa myös Kärkkäisten sukuseuran nettisivuilla olevalla tietojenkeruukaavakkeella (<http://www.karkkaistensukuseura.fi/lomake.html?id=3>).

Lähiaikoina aion palata sivuun jättämäni ”Pälkäneeltä Peltolaan”-kirjaan. Toivon saavani sen valmiiksi kohtuullisella aikataululla. Siihen liittyen toivoisin lisää tietoja Vaajasalmen Kärkkäisistä ja heidän sukulaisistaan kaikilta, joilta tällaista tietoa löytyy – pienetkin tiedonjyvät ovat arvokkaita!

Espoossa 1. heinäkuuta 2016

Seppo Kärkkäinen

seppo.karkkainen@kotikone.fi tai seppo.karkkainen@elektreflex.com

Lähdeluettelo

Ansioniemi Heikki, Jaakko Kauppi eli Kärkäs s. n. 1420 ja hänen jälkeläisiään yhteensä 1572 taulua. Tulostettu 22.1.2014

Emäpitäjä ajan virrassa. Rautalampi 450 vuotta. Rautalammin kunta, Saarijärvi 2010, 490 s.

Jalkanen K. J., Rautalammin vanhan hallintopitäjän historia. Pitäjänkertomuksia VI. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, Helsinki 1900, 252 s. + liitteet

Jääskeläinen Jaakko H., Sukumme ja kylämme. Moniste 1986

Korhonen Ilkka, Hankasalmen - Konneveden Kärkkäälä – Suur-Rautalammin asutuksen alkukoti. Konneveden Joulu 2000, ss. 20-24.

Korhonen Ilkka, Kerkonjoensuun Korhokset. Wanha Tuomas-lehti 1998

Kortelainen Pertti, Kärkkäisten suku VII, Rautalammin Kärkkäisiä. Kärkkäisten sukuseura ry. 2010

Koukka Tommy, Rautalammin talojen isäntäluettelot (vuoteen 1713). 2015

Kukkonen Jukka (toim.), Rautalammin kirja. JYY:n kotiseutusarja n:o 20. Rautalammin kunta, Hämeenlinna 1985, 611 s.

Kärkkäinen Erkki, Kärkkäisten sukua Wanhan Rautalammin hallintopitäjän alueelta 1550-1900. Moniste 1998

Kärkkäinen Erkki, Rautalammin Kärkkäiset – Vaajasalmen sukuhaarat. Eero Lindsbergin tulostama 1.12.2012

Kärkkäinen Hannu K., Tulisieluinen mies. Merkintöjä "Äänekosken keisarin" elämästä. Hankimi Oy, Espoo 2000, 99 s.

Lindsberg Eero, Paasiaisniemen Vauhokset. Moniste 2008, 37 s.

Lindsberg Eero, Silta menneisyyteen. Lindsbergin suvun vaiheita. Moniste, 226 s.

Lindsberg Eero, Vaajasalmen Korhokset. Sukuselvitysmoniste 2004, 66 s.

Nujulan kaupungin historia. Saikarin – Vaajasalmen kyläkirja. Saikarin – Vaajasalmen kyläkirjapiiri, Jyväskylä 2006, 490 s.

Närhi Pentti, Osa Kärkkäälää historian kuvastimessa. Osuuskunta Kärkäs, Jyväskylä 2000, 180 s.

Pietiläinen Tarja, Ukko-Kärkäs ylös historian hämärästä. Pietiläisten sukuviesti 2010

Saloheimo V. A., Rautalammin historia. Rautalammin kunta ja Rautalammin seurakunta, Vammala 1980, 598 s.

Torpista taloiksi. Pukkiharju ja Tyyrinvirran kyläkirja. Pukkiharjun kyläyhdistys, Jyväskylä 1995, 373 s.

Vainio Kalevi, Petter Karjusen ja puolisonsa Maria Wilhelmiina Karjusen o.s. Makkosen suku. Moniste 2013

Tuulikki Kärkkäinen

MITÄ TIEDÄMME KÄRKKÄISISTÄ SUOMEN ASUTTAJINA?

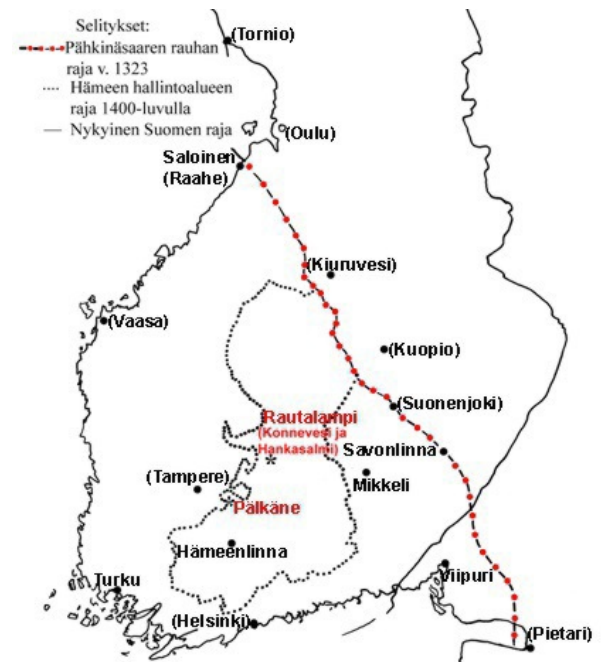
VANHIMMAT KIRJALLISET TIEDOT 1400-LUVULTA

Vanhin kirjallinen maininta Kärkkästä on Hämeestä silloisesta Pälkäneen pitäjästä. Kauppi Kärkäs on mainittu Pälkäneellä Kärkkään isäntänä ainakin vuonna 1462, katselmusmiehenä sitä ennen v. 1448 sekä lautamiehenä vuosina 1448 ja 1462. Syntymääjasta ei ole tietoa, mutta katselmus- ja lautamiehenä v. 1448 hän ei ole voinut olla ihan nuori mies. Toisaalta hän ei voinut olla vielä vanhuskaan, koska oli isäntänä vielä v. 1462. Myös hänen poikaansa, Pietari Kaupinpoikaa, mainitaan verotetun Kärkkään isäntänä ainakin vuosina 1506–08. Lauri Pietarinpoikaa on verotettu Kärkkään isäntänä ainakin vuosina 1539–48. Hänen on kerrottu olleen erämaiden tarkastuslautakunnassa v. 1551. Lauri Pietarinpojasta on jossakin käytetty myös lisänimeä Pakari.

Systemaattista kirjallista tietoa veroa maksavista talonpojista on olemassa vasta 1530–1540-luvuilta lähtien. Ruotsin kuninkaaksi 1523 tultuaan Kustaa Vaasa järjesti valtakunnan verotuksen uudelleen. Silloin talojen veronmaksukyky määriteltiin manttaaleina (alun perin ”mantal” tarkoitti jousen jännittämiseen pystyvien miesten lukua talossa). Talot luetteloihin veroluetteloihin pitäjittäin ja kylittäin. Kyetäkseen valvomaan, että kruunu sai veronsa, Kustaa Vaasa määräsi verovoudit pitämään taloista veroluetteloita, joiden mukaan voutien veronkantoa ja verojen tilityksiä voitiin valvoa. Veroluetteloon tehtyä merkintää talon isännän nimestä ei pidetä aina aivan luotettavana, koska voudit saattoivat kopioida isännän nimen edellisestä veroluettelosta, vaikka isäntä oli vaihtunut. Kruunua kiinnosti vähemmän, kuka tuli kirjatuksi talon isäntänä veron maksajaksi, kunhan vouti sai talosta verot.

Vanhin tiedetty Kärkkään talo, myöhemmin kylä, kuului suur-Pälkäneen llojan neljän-neskuntaan. Talo jaettiin kahdeksi ja myö-

hemmin neljäksi, jolloin Kärkäs oli neljän talon kylän nimenä. Kärkäs on Keljonjärven rannalla, lähellä Sahalahden keskustaa, mistä lähtee myös Kärkkäantie. Sahalahti on liittynyt v. 2005 Kangasalaan.



Kärkäs-suvun tunnetut asuinpaikat 1400-luvun puolivälissä. Ensimmäinen tunnettu Kärkkäis-suvun asuinpaikka oli Kärkkään talo ja siitä syntynyt kylä Längelmäveden eteläpuolella Keljon järven rannalla Sahalahdessa, joka oli silloin vanhaa suur-Pälkänettä. Pälkäneen Kärkkäällä oli laajat erämaat vanhalla suur-Rautalammilla (nykyään Hankasalmea ja Konneveettä). Asuinpaikkakunnat Pälkäne ja Rautalampi on merkitty kukka-tunnuksella. Myöhemmin syntyneet paikkakunnat ovat suluissa. Kartta: Tuulikki Kärkkäinen

Ei ole kirjallista tietoa, mistä Kärkkään talon asukkaat olivat tulleet muinaiselle Pälkäneelle ennen 1400-lukua. Se tiedetään, että sillä alueella oli ollut aiemman erämaiden valtuksen aikaan varhimminkin asutettujen Kan-

ta-Hämeen pitäjien kylien ja talojen maita. Mm. muinainen Kulsialan pitäjä (ydinalue myöhemmin Tyrvännön pitäjä, joka on liitetty 1971 Hattulaan) omisti jo ennen 1300-lukua "Tyrvännönmaan" ja "Tyrvännönmetsän" Längelmäveden rannoilla Kangasalan puolella. Mahdollisesti niihin kuuluivat myös Kärkkään talon maa-alueet. Historiatietojen mukaan maaomistuksia on ollut niillä seuduilla ainakin

Tyrvännön Suontaan kylän talonpojilla. Asutuksen leviämisen reiteistä päätellen vanhan Pälkäneen Kärkkään talo on saattanut siten saada ensimmäiset pysyvät asukkaansa Vanajaveden eteläpuolisilta alueilta. Sukunimi oli Hämeessä lyhyessä muodossaan Kärkäs. Muutamien Y-DNA-tutkimusten perusteella Rautalammin Kärkkäiset kuuluvat isälinjaltaan läntiseen I-haploryhmään



Kärkkäälän kylän 1530-luvulla perustaneen Pietari eli "Ukko Kärkkään" ja seitsemän pojan kivimuistomerkki Hankasalmen Kärkkäälässä Saksalantien alkupäässä, Hankasalmi-Konnevesi -tien ja Saksalantien kulmauksessa. Jokaiselle pysyvää asutusta raivanneelle pojalle on kivi. Kärkkäisiä sukuseuran kiertoajelulla 2010. Kuva: Matti Kärkkäinen

MERKITTÄVIMPIÄ MUITA KÄRKKÄISTEN ASUINPAIKKOJA 1500-LUVULLA

Vanhan suur-Rautalammin Kärkkäälä - nykyiset Hankasalmen Kärkkäälä ja Konneveden Kärkkäälänkylä

Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa kuninkaaksi tultuaan pyrki laajentamaan asutusta lisätäkseen Ruotsin aluetta ja veroa maksavia py-

syväisasukkaita. Siksi hän julisti, että entiset erämaaomistukset sai pitää perinnöllisinä vain, jos niille muutti pysyvästi asumaan. Pietari Laurinpoika, eli "ukko Kärkäs", turvasi vanhan suur-Pälkäneen Kärkkään talon Rautalammin olleiden erämaiden omistuksen asuttamalla ne. Hankasalmen Kärkkäälän kylätoimikunta on pystyttänyt kahdeksan kiven ryhmän sen muistoksi, että Pekka (Pietari)

Kärkäs Pälkäneeltä asutti pysyvästi 1530-luvulla nykyisen Kärkkäälän kylän seitsemän pojan kanssa, joista viisi oli hänen omiaan ja kaksi veljensä Laurin poikaa. Muistokiviryhmä sijaitsee nykyisen Hankasalmen kunnan Kärkkäälän kylässä kylä-Osuuspankin edustalla mäntyjen alla Hankasalmelta Konnevedelle johtavan tien nro 641 tuntumassa, osuuspankkiin, kylätaloon ja Korholaan johtavan tien pistolla.

Pietari Laurinpoika Kärkäs perusti pysyvän asutuksen seitsemän poikansa (joista kaksi oli Lauri-veljen poikia) kanssa vanhalle suur-Rautalammille Kärkkään talon erämaille Pesiäissalmeen, minkä ympäristöön syntyi Kärkkäälän kylä. Pietari Laurinpoika oli ”ukko Kärkäs”, jonka kerrotaan käyneen Tukholmassa hakemassa kuninkaalta annekirjat Rautalammin maaomistukseensa.

Ukon kerrotaan perustelleen laajaa maan tarvettaan sillä, että hänellä on seitsemän poikaa, ”penkin poikki makoavaa”. Rauta-

lammin erämaille perustetusta uudistalosta maksettiin verot aluksi Pälkäneelle.

Kärkkään Rautalammin erämaat olivat ilmeisen kalaisia. Kylän alueella on edelleen seitsemän koskea, vaikka parhaat kosket joutuivat pian aatelisten omaisuudeksi. Viitteitä on siitä, että yläjuoksulla olleet kosket, ennen nykyistä Kärkkäälän kylää, olisivat kuuluneet alun perin ”Ukko” Kärkkään erämaihin. Sukunimi oli aluksi lyhyessä, Hämeestä seuranneessa muodossaan Kärkäs, mutta sai myöhemmin tulopaikasta kertovan, diminutiivimuodon Kärkkäinen. ”Ukko” eli Pietari Kärkäs todennäköisesti palasi itse myöhemmin takaisin Pälkäneen Kärkkääseen sen isännäksi v. 1553–1601. Pojat jäivät asuttamaan perustamia Rautalammin Kärkkäälän kylän taloja. Kärkkäisten suku ei kuitenkaan laajentunut Rautalammilla niin kuin olisi voinut olettaa. Syitä tähän on monia.



Kärkkäälän kylän 1530-luvulla perustaneen Pietari eli ”Ukko Kärkkään” ja seitsemän pojan kivimuistomerkki Hankasalmen Kärkkäälässä. Pietari Kärkkään ison kiven ympärillä on seitsemän poikien kiveä. Ukko Kärkkään laatussa lukee ”1530-luvulla Pietari Kärkäs tuli Hämeestä poikiensa kanssa ja asutti tämän erämaan”. Kuva: Matti Kärkkäinen

Ukko Kärkkään pojista **Lauri** oli pitäjän varakkaimpia talonpoikia, mutta hänen sukunsa kerrotaan sammuneen pojan kuoleman jälkeen. Talo sai myöhemmin nimen **Hannula** sen jälkeen kun nimismies ja pitäjänkirjuri Hannu Laurinpoika hankki talon nimiinsä 1630-luvulla.

Toisen pojan **Heikin** perustama talo sai myöhemmin nimen **Viisaala** hänen jälkeläistensä alettua käyttää sukunimeä Viisainen. Sukuhaara näyttää sammuneen 1650-luvun jälkipuoliskolla.

Kolmas poika **Olli** rakensi talonsa Kellanniemeen. Talo kärsi pahoin 1600-luvun katovuosista, mutta säilyi suvulla vuoteen 1645. Talo oli autiona 25 vuotta, kunnes Lauri Puttonen Laukaan Leppävedeltä muutti taloon. Talon nimeksi tuli **Puttola** eli Kellanniemi.

Neljäs poika Pekka perusti talon, joka sai myöhemmin nimen **Pietilä** useista peräkkäisistä Pekka eli Pietari-nimisistä isännistä. Pietilän talon Kärkkäis-haara alkoi käyttää sukunimenään talon mukaan Pietiläinen. Pietiläisten sukuhaara on laaja ja Pietiläisillä on oma sukuseuransa. Pietilän talo on edelleen ilmeisesti hyvin samalla paikalla kuin alkuperäinen Pietilä on ollut Pietilänniemellä.

Ukko Kärkkään viides poika **Jaakko** rakensi oman savutupansa, Salonpään, Kärkkäänsaloon eli Saksalansaareen, jonka ensimmäinen asukas hän oli. Kärkkäisiä oli Salonpäässä 1600-luvun puoliväliin asti, jolloin sukuhaara näyttää sammuneen. Talossa oli isäntänä Martti Niilonpoika Kärkkäinen 1611-1646 ja talo sai nimen **Marttila** hänen mukaansa.

Ukko Kärkkään veljen Laurin **Lauri**-niminen poika rakensi Kärkkäänsaloon eli Saksalansaareen 1560-luvun puolivälissä talonsa Kotkantaipaleen alueelle, jossa Kärkkäis-sukua asui 1600-luvun lopulle asti. Vuodesta 1691 taloon muutti Savolaisen suku Laukaan Sumiaisista ja talo sai Kärkkäisten jälkeen uusien asukkaiden mukaan nimeksi **Savola**.

Laurin toinen poika **Olli** pystytti savupirttinsä noin vuonna 1565 Pesiäissalmen poh-

joisrannalle. Tämä olikin sitten ainoa talo, jossa aluksi nyt laajalle levinnyt Kärkkäisten suku säilyi tämän nimisenä 1800-luvulle saakka. Talo sai nimen **Perttula** kolmannen isäntänsä, 1620-40-luvulla sitä hallinneen Perttu Kallenpoika Kärkkäisen mukaan.

Oletettavaa on, että Ruotsin suurvalta-aseman luomiseksi raskaalla talonpoikien verotuksella ja jatkuvilla sotaväen otoilla, sodilla ja sotaväen ylläpidoilla taloilla oli vaara joutua veronmaksukyvyttömiksi, etenkin jos isäntä kuoli. Veronmaksukyky oli myös monien peräkkäisten katovuosien sattuessa heikko. Valmiita peltoja omistaneita taloja saatettiin ottaa talonpojilta virkataloiksi pappistolle ja virkamiehille. Talonpojalle saatettiin antaa korvaukseksi maata muualta, mikä merkitsi uuden asumuksen perustamista ja maan raivaamista alusta aloittaen. Talo saattoi tulla myös eri syistä veronmaksukyvyttömäksi, ja merkittiin "autioksi" kolmen vuoden veronmaksukyvyttömyyden jälkeen. "Autiot" tilat menetettiin kruunulle, ja kruunu antoi ne toiselle viljelijälle. Yksi Rautalammin Kärkkäisten tila otettiin pappilalle ja yhdestä, Hannulasta, tuli voudin hyvinvoiva talo.

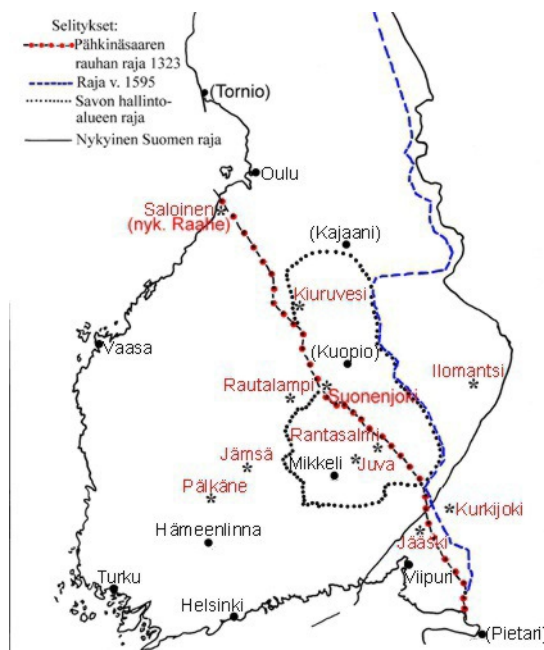
Hankasalmen puolella oleva osa alkuperäisestä Kärkkäis-alueesta on nimeltään edelleen Kärkkäälä. Toinen puoli "Ukko" Kärkkään aluetta on Konneveden kunnan puolella Kärkkäälänkylän nimisenä.

Tässä ei käsitellä enempää Rautalammin Kärkkäälän kylän Kärkkäisten vaihteita. Tarvemmin asiaa ovat selvitelty Kärkkäisten sukuseuran edesmennyt pitkäaikainen puheenjohtaja, Hannu K. Kärkkäinen isästään ja sukuhaarastaan kirjoittamassaan kirjassa Tulieluinen mies. Merkintöjä "Äänekosken Keisarin" elämästä (2000). Täsmällistä tietoa sisältää myös fil. maist. Ilkka Korhosen Helsingin yliopiston historian laitoksella tekemä pro gradu -työ Vanhan Rautalammin asuttaminen 1500-luvulta 1630-luvulle (1979). Pysyvän asutuksen tulosta Kärkkäälään 1500-luvulla ja elämästä 1600-luvulla on myös lukuja Pentti Närhin kirjassa Osa Kärkkäälää historian kuvastimessa (2000) ja Niilo Rossi myös henkilöhistorioita sisältä-

vässä julkaisussaan Tarinoita ja kuvia Kärkkäälän koskilta ja virroilta ja niiden rannoilta (2014). Paavo Pietiläinen on tehnyt Pietiläisten haarasta kolme erillistä sukututkimusta: Perintö-Pietilän Pietiläiset – Lauri Olavinpoika Pietiläisen jälkeläiset (1998), Sumiaisten Pietiläiset (1996) ja Saksalan–Heinälehdon Pietiläiset – Mikko Olavinpoika Pietiläisen jälkeläiset (2003). Pertti Kortelainen on tehnyt sukuseuran sarjassa julkaisun Kärkkäisten suku VII: Rautalammin Kärkkäisiä (2010). Uusin on tämä Seppo Kärkkäisen sukukirja Rautalammin Kärkkäisistä (2016).

Rantasalmen Tuusmäki ja Keriharju

Hämäläistä väestöä oli siirtynyt Etelä-Savoon, mm. Mikkelin seudulle jo ensimmäisen vuosituhannen keskivaiheilta alkaen. Ylin kauppareitti kulki Mikkelin ja Savonlinnan korkeudella.



Kärkäs-Kärkkäinen-suvun asuinpaikkoja 1500-luvun lopulla. Paikat on merkitty kukka-tunnuksella ja paikkakunnat punaisella: 1) Hämeen Pälkäne, Rautalampi ja Jämsä, 2) Savon Rantasalmi, Juva, Kiuruvesi ja Suonenjoki, (Pielavesi puuttuu), 3) Karjalan Jääski, Kurkijoki ja Ilomantsi sekä 4) Pohjanmaan Saloinen (nykyinen Raahe). Myöhemmin syntyneet paikkakunnat ovat suluissa. Kartta: Tuulikki Kärkkäinen

Etelä-Savon karjalaisasutus tuli Saimaan vesistön eräalueille kaakosta Kannakselta Laatokan länsi- ja luoteispuolelta. Karjalaisten siirtymistä lisäsi se, että Ruotsi valloitti Kannaksen 1200-luvun lopussa, aloitti Viipurin linnan rakentamisen ja alue liitettiin Pähkinäsaaren rauhassa 1323 Ruotsiin.

Mistä ja milloin joku Kärkäs/Kärkkäinen oli tullut Rantasalmelle, ei ole tietoa. Asiasta voi esittää aiemman historiatiedon perusteella vain oletuksia. Muutamat Y-DNA-tutkimukset viittaavat siihen, että Rantasalmen Kärkkäiset ovat isälinjaltaan itäistä N-haploryhmää, mikä todistaa Kannakselta tulon puolesta.

Rantasalmen Tuusmäki oli 1500-luvun puolivälissä aikansa tiheimmin asuttuja paikkoja. Siellä oli sen ajan mittavaa raudantuotantoa Tuusjärvestä nostetusta järvimalmista.

Rantasalmen pitäjässä asui ensimmäisten veromanttaaliluetteloiden mukaan Kärkkäisiä kahdessa talossa v. 1541, yhdessä talossa Tuusmäen ja toisessa talossa Keriharjun neljänneskunnan alueella. Tuusmäen ja Keriharjun talojen Kärkkäisten sukulaisuutta voi pitää todennäköisenä sillä perusteella, että silloinen suomalaisten väestöpohja oli kaikkiaankin vähäinen. Todennäköistä on, että Kärkkäisiä oli asunut siellä jo ennen vuotta 1541. Sen voi päätellä siitä, että heillä oli jo 1540-luvun alussa veroluetteloihin merkityt talot.

Tuusmäestä muuttanut Kiuruveden Kärkkäisten kantaisä oli Pekka Pekanpoika, mistä voi päätellä, että jo hänen Pekka-isänsä oli tai oli ollut Tuusmäellä v. 1541 verotetun talon isäntä.

Rantasalmen Kärkkäisten yhdestä haarasta on 1990 sukuseuran sarjassa julkaisu *Kärkkäisten suku III*, joka sisältää 1600-luvun loppupuolella syntyneen Brusius Kärkkäisen jälkeläisiä 1900-luvulle.

Suur–Pieksämäen eli Juvan Joroisten Kärkkäälä eli nykyisen Suonenjoen Kärkkäälä

Vanhan Juvan pitäjässä Joroisten neljännekunnassa Suur–Pieksämäen alueella oli v. 1541 Antti Kärkkäisen perheen asuma verotalo. Paikka on nykyisen Suonenjoen Kärkkäälän kylää. Antti Kärkkäisen juuret näyttävät professori Pekka Lappalaisen mukaan olleen Etelä-Savossa. Niin siitä huolimatta, että Rautalampi on lähempänä, vain vesireitin, silloisen pääkulkuväylän eli ”valtatien” takana.

Suur–Pieksämäen Kärkkäisistä on Pertti Kortelaisen 2010 tekemä tutkimus Antti Kärkkäisestä (s. n. 1530) lähtien. Selvitys on osana sukuseuran julkaisua *Kärkkäisten suku VII –Rautalammin Kärkkäisiä*.

Pielaveden Lampaanjärvi

Myös mainitusta Juvan Joroisten neljännekunnasta lähti eräs Kärkkäinen, Antti Ollinpoika, Pohjois-Savoon Lampaanjärvelle, missä hänen talonsa merkittiin veroluetteloon v. 1541. Hänen talonsa hävisi veroluettelosta 1500-luvun lopulla ja vaiheet ovat tarkemmin selvittämättä. Paikan nimi Kärkkäänniemi on kuitenkin jäänyt Lampaanjärvelle, mikä on nykyistä Pielaveden kuntaa. Se sijaitsi Pienen Lampaanjärven rannalla, joka on kuivattu 1900-luvulla.

Karjalan Kannaksen Kärkkäät

Jääskessä oli 1550-luvulla kaksi Kärkkäisten taloa. Etunimiä on löytynyt vuodelta 1551 Erick ja vuodelta 1558 Knut. Nimet viittaavat paremmin läntiseen nimiperinteeseen kuin syntyperäiseen ortodoksiseen. Jääskessä on ollut myöhemmin Kärkkäälän kylä Jääskijärven tuntumassa. Myös Äyräpäässä ja Uudellakirkolla on ollut Kärkkään taloja. Sukunimi oli Kannaksella lyhyessä muodossaan Kärkäs. Karjalan Kannakselta tulleilla siirtolaisilla nimi on säilynyt lyhyessä muodossaan.

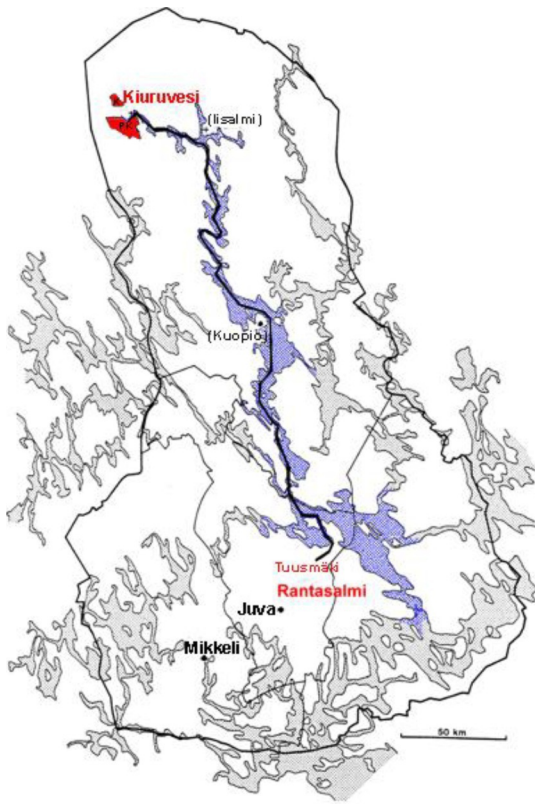
Kiuruveden Kärkkäiset

Rantasalmen Tuusmäestä Kiuruvedelle pysyväksi asukkaaksi tullut Pekka Pekanpoika Kärkkäinen sai v. 1546 annekirjan entisiin erämaihinsa. Verovouti pani hänet kahdeksasta veromarkasta yhteisvastuulliseksi yhtiömieheksi Niilo Kaikkosen kanssa. Yhtiömieheksi merkittiin molemmille Ihannus Remeksinen Rantasalmen Tuusmäestä. Sekä Pekka Kärkkäisen että Niilo Kaikkosen verotuspaikaksi merkittiin aluksi Rantasalmi, Tuusmäki II.

Heidän Kiuruveden erämaista saamansa alueen rajapaikat on lueteltu annekirjassa tarkkuudella, jolla se siihen aikaan erämailla oli mahdollista. Suuri osa niistä on löydettyvissä nykyiseltä peruskartalta samoina tai tunnistettavasti. Paikannimien säilyvyys lähes puolen vuosituhannen ajan hämmästyttää. Melkoinen osa Kiuruvedenkin luonnonpaikkojen nimistä juontaa jopa eräajoilta, jolloin kunkin eräomistajan piti tietää niiden perusteella alueidensa rajat. Annekirjan alueesta Kiuruveden Hautajärven ja Kalliojärven kylän alue tuli Pekka Kärkkäiselle ja jälkeläisilleen.

KIURUVEDEN PEKKA PEKANPOIKA KÄRKKÄISEN JÄLKIPOLVET

Kiuruveden Kärkkäisten suvun kantaisän, Pekan, v. 1546 annekilla perinnölliseksi saamasta laajasta maa-alueesta on osa edelleen hänen jälkipolviensa hallussa. Tilojen pysyminen samalla suvulla nyt jo yli 450 vuotta on harvinaista koko Suomessa. Omistuksen säilyvyyttä selittää osin vanha Ruotsin vallan ajoilta vallinnut Kristofferin maalaki v. 1442 mm. suvun etuosto-oikeudesta silloin, kun tila oli menossa myyntiin. Toiseen suuntaan vaikutti veronmaksuveltyttömäksi joutumisesta aiheutuva talon menetys kruunulle kolmen vuoden täydellisen veronmaksuveltyttömyyden jälkeen. Jos veronmaksuveltyvyn kannalta lupaavampaa uutta talonpidon tarjokasta verovoudilla ei ollut tarjoutumassa tilalle, niin entiset asukkaat saattoivat armon saada jatkaa kruunun vuokralaisina edes vähäisten verotulojen maksun toivossa.



Pekka Pekanpoika Kärkkäisen vesistöreitti Rantasalmelta Kiuruvedelle. Pekka Pekanpoika Kärkkäisen annekirjalla 1500-luvun puolivälissä saama maa-alue Kiuruveden Hautajärven- ja Kalliojärvenkylissä on merkitty karttaan punaisella. Pekka tuli Rantasalmen Tuusmäestä vesistöä pitkin erämalleen Kiuruveden Hautajärvelle. Vesistöreitti on merkitty karttaan mustalla viivalla. Kartta: Tuulikki Kärkkäinen

Tilojen halkominen alettiin sallia 1700-luvulla. Sitä ennen vallitsi jakokiello kruunun pelätyssä, että tiloista tulisi veronmaksukyvyttömiä. Tilojen jako sallittiin, kun oivallettiin, että uusien tilojen muodostaminen edistäisi peltojen raivausta, maataloustuotantoa ja väestönkasvua. On luonnollista, että Pekka Pekanpoika Kärkkäisen jälkipolvissa on ollut sukupolvesta toiseen sisarusia, jotka ovat tarvinneet oman tilan elääkseen. Isossajaossa v. 1792–1802 Hautakylässä ja Kallio kylässä muodostettiin Pekka Kärkkäisen vuoden 1546 alueille yhteensä 27 taloa (kuva 5). Talojen halkomisen ja lohkomisen vuoksi tiloja muodostettiin alueella satoja. Tiloja on Pekka Pekanpojan alkuperäisestä alueesta

siirtynyt aikojen kuluessa muidenkin sukujen viljeltäviksi.

Kiuruvesi on vesistön latva-alueilla. Valmiita pelloja ei Pekka Kärkkäisellä ja hänen jälkeläisillään ollut odottamassa 1500-luvun alkupuolella, vaan niitä oli tehtävä kovalla työllä niin Kärkkäisten kuin muidenkin tulijoiden. Pellot olivat hyvinkin kivisiä pitkään vielä 1900-luvulle saakka, kunnes pelloja ja niiden keskelle hevos- ja käsivoimin kerättyjä kivikasoja raivattiin konevoimin peltoreunoille, mikä mahdollisti salaoituksen. Pekalla ja hänen jälkipolvillaan on osuutensa siinä, että Kiuruvedellä on nykyään pohjoiseen sijaintiinsa nähden poikkeuksellisen paljon peltotilaa. Peltotilan raivaamista mahdollisti myös se, että Kiuruvedellä on Iisalmen vesistön latvoilta jääkauden jälkeen vetäytyneen suurjärven pohjan ravinteikkaita pohja-alueita. Suuri peltopinta-ala sopii erityisesti nurmiviljelyyn ja on osasy siihen, että Kiuruvesi on ollut pitkään Suomen suurimpia maidontuottajajärviä.

Jotkut siirtyivät jo 1800-luvulta alkaen perinteisestä maanviljelystä porvarisammatteihin. Aikalaiset 1900-luvulla Kiuruvedellä muistavat ainakin Ambro Kärkkäisen kaupan ja Timo Kärkkäisen sahan. Iisalmen kehittymiseen vaikutti merkittävästi 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa kauppaneuvos Lauri Kärkkäinen, joka toimi Kärkkäinen & Putkonen Oy:n johtajana. Helsingissä toimi 1914–66 kiuruvetissyntyisen, sukuun sekä isänsä että äitinsä puolelta kuluneen kauppaneuvos J. A. Tenhusen nahkatavarain tukuliike.

Lasten koulutusmahdollisuuksien parannuttua yhä useampi on hakeutunut koulutielle. Pekka Kärkkäisen jälkipolvien ammattirakenne on muuttunut paljon siitä ajasta, jolloin hän silloisia "valtateitä" eli vesireittejä, pitkin soutaen tuli ja toi mahdollisen pienen perheensä v. 1540-luvulla eräiksi ensimmäisistä vakinaisesti Kiuruvedelle muuttaneista asutuksen perustajista. Elinkeinorakenteen pitkään jatkunut muutos erityisesti 1900-luvun loppupuolella on vetänyt Kärkkäisten jälkipolvia myös Etelä-Suomeen ja Pohjanlahden yli Ruotsiin ja Atlantin yli Amerikkaan.

Kärkkäisten suku on Kiuruvedellä laajentunut enemmän kuin muilla 1500-luvulla tunnetuilla Kärkkäis-asuinalueilla. Kaikilta vanhimmilta, aiemmin mainituilta ja myöhemmin syntyneiltä Kärkkään ja Kärkkäisten asuttamilta paikoilta vuosisatojen kuluessa sukua on leviittänyt mm. Pohjois-Karjalaan, Kainuuseen ja Pohjanmaalle.

Mutta Kiuruvedelle erämailleen asumaan tulleen Pekka Pekanpoika Kärkkäisen jälkipolviin kuuluu paljon myös naislinjaa muun sukunimisiä kuin Kärkkäisiä. Merkittävän suurella osalla kiuruvetisjuurisista on jokin juuren haara myös Kärkkäisiin. Kärkkäisestä muutettujakin sukunimiä ovat lukuisa määrä: Kastari ja Kastarinen, Tabell, Salo, Rantanen ja Rantonen ja Kärkström (nimi on sammunut), Pöksyläinen, ja siitä edelleen Leväsalmi, Kilvensalmi, Kiurunsalmi, Mäntyaho, Murto-
rinne, Honkaviita ja Pilvesaho.

Laajin sukututkimus on Pentti Raidan 2013 tekemä *Kiuruveden Kärkkäiset I ja II – Kiuruveden Hautajärvellä asuneen Pekka Pekanpoika Kärkkäisen jälkipolvet 1546–2013*.

Sotien, rajojen ja elinkeinorakenteen muutosten vaikutukset asutukseen

Maatalous oli pitkään 1900-luvulle Suomen pääelinkeino. Taloa perimättömät saattoivat perustaa torpan tai hankkia elantoaan renkeinä ja piikoina. Jotkut lähtivät etsimään viljeltävää tilaa muualta. Pohjois-Karjalassa autioitui tiloja Ruotsin ja Venäjän vuosisatoja kestäneiden sotien ja vainolaisuuksien vuoksi. Joitakin Kärkkäisiä lähti Ruotsi-Suomen rajan siirtyessä v. 1595 Täyssinän ja v. 1617 Stolbovan rauhan jälkeen idemmäksi Pohjois-Karjalaan ja Kainuuseen. Jotkut joutuivat sotaväenotoissa sotilaiksi. Jotkut lähtivät sotaväkeen ottoa pakoon Karjalaan ja kauemmaksi, jotkut Inkerinmaalle saakka.

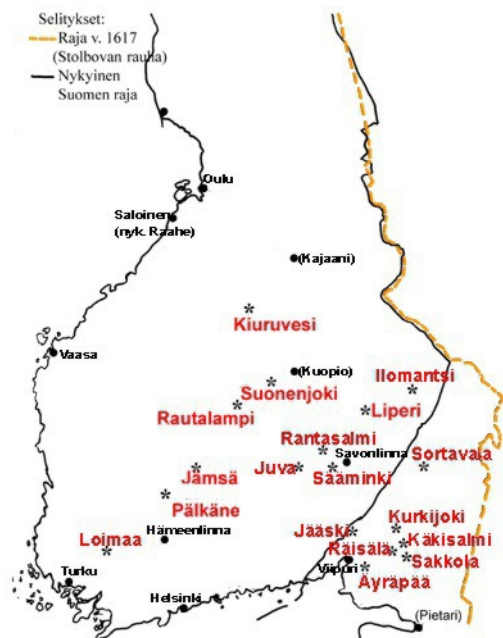
Iso- ja pikkuviha kurittivat koko Suomea, mutta erityisesti maan itä- ja kaakkoisosia. Venäjän puolelle rajaa jääneet alueet tyhjenivät asukkaiden paetessa vihollisuuksia Suomen puolelle ison- ja pikkuvihan aikana viimeistenkin paetessa pikkuvihan ja Kaak-

kois-Suomen menetyksen jälkeen v. 1743. Ortodokseja pakeni rajan taakse Venäjälle.

Suomen sodan ja Haminan rauhan jälkeen v. 1809 raja siirtyi taas itään päin, ja Venäjän vallan aikaisella autonomian kaudella myös Viipuri ja Pietari tarjosivat työtä monille.

Kärkkäisiä on siirtynyt myös länteen päin, Pohjanmaalle, ja 1800-luvun lopulta alkaen oli Kärkkäistenkin jälkipolvissa myös Amerikkaan lähtijöitä.

Kärkkäinen ja Kärkäs sukunimiä on ollut 1900-luvun lopussa eniten Pohjois-Savossa, sitten Etelä-Savossa Rantasalmen seudulla ja Pohjois-Karjalassa Lieksan seudulla.



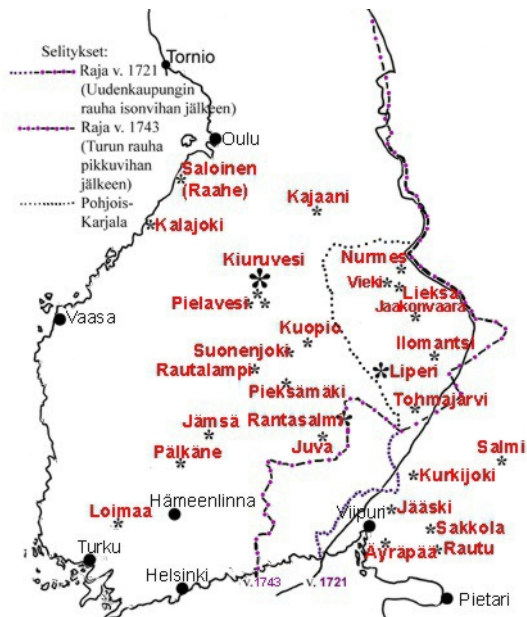
Kärkäs-Kärkkäinen-suvun asuinpaikkoja v. 1617 (Stolbovan rauha). Paikat on merkitty kukka-tunnuksella ja kirjoitettu punaisella. Myöhemmin syntyneitä paikkakuntia on sijainnin hahmottamista varten, ja ne on merkitty suluissa mustalla pienemmin kirjaimin. Kartta: Tuulikki Kärkkäinen

Pohjois-Karjalan ja Kainuun Kärkkäiset

Pohjois-Karjalaan on syntynyt useita Kärkkäis-haaroja, joiden lähtöpaikat ovat toistaiseksi vielä selvittämättä.

Y-DNA-tutkimuksilla toivotaan saatavan hypoteeseja, jotka auttaisivat kohdentamaan arkistotyötä. Sukuseuran sarjaan on 2016 Pertti Kortelainen tehnyt Pohjois-Karjalan Kärkkäisiä koskevan julkaisun Kärkkäisten suku VIII.

Tohmajärven Onkamon Anttilan Eero Kärkkäisen (s. 1695) jälkeläisistä itsekkin heihin kuuluva on Risto J. Kärkkäinen tehnyt sukututkimuksen, joka on julkaistu sukuseuran sarjassa Kärkkäisten suku VI, (2004). Tekijän oletuksen mukaan suku on lähtöisin todennäköisimmin Etelä-Savosta joko Säämingistä tai Rantasalmelta, mutta muitakaan vaihtoehtoja ei ole suljettu pois.



Kärkkäis-Kärkkäinen-suvun asuinpaikkoja v. 1721 ja v. 1743 (isonvihan ja pikkuvihan jälkeen). Kärkkäis-paikkakunnat on merkitty kukka-tunnuksella ja kirjoitettu punaisella. Myöhemmin syntyneitä paikkakuntia on sijainnin hahmottamista varten, ja ne on merkitty mustalla. Kartta: Tuulikki Kärkkäinen.

Pielisjärven Viekin, Viensuun ja Varpasten Kärkkäisillä on perimätietona, että he olisivat lähtöisin Kiuruvedeltä. Y-DNA-tutkimusten mukaan haploryhmä on sama (N) kuin Kiuruveden ja Rantasalmen Kärkkäisillä. Sukututkimuksista toivotaan saatavan tarkempaa tietoa.

Liperin–Juuan Ahmovaaran–Lieksan Kärkkäisistä 1700-luvun alusta on sukututkimus meneillään. Y-DNA-tulosten mukaan haploryhmä on sama (N) kuin Kiuruveden ja Rantasalmen Kärkkäisillä. Kiteen tulosuuntaakaan ei ole suljettu pois. Kiteelläkin on ollut ainakin jo 1700-luvulla Kärkkäisiä, joiden lähtöpaikka ei ole tiedossa.

Kainuussa Kärkkäisiä on ollut ainakin Sotkamossa 1700-luvulta alkaen. Tarkempaa tutkimusta heistäkin kaivataan.

Suur-Liperissä ja Ilomantsissa on ja on ollut Kärkkäis-sukuhaaroja, joista ei ole sukututkimusta. Siellä on ollut jopa jo 1500-luvulla myös ortodoksiseen uskontoon kuuluvia Kärkkäisiä, jotka ovat hävinneet 1700-luvun asuinpaikoiltaan viimeistään pikkuvihan aikaan. Tilat autioituivat. Jos he säilyivät viiolisuuksista hengissä, he ovat voineet paeta rajan taa tai jatkaa elämistä toisessa paikassa. Ortodoksi-sukujen tutkiminen on ongelmallista ja vaatii erityisosaamista. Kun sukututkimus on valtaosin harrastuspohjaista, se edellyttää yleensä omakohtaista kiinnostusta sukuhaaran selvittämiseen.

Lähteitä:

Hämeen historia I. Esihistoria ja keskiaika. Hämeen historia II. Noin vuodesta 1540 vuoteen 1721. 1957. **Hämeen heimoliitto. (S. 29–59, 113.)**

Kiuruveden Hautajärven erämaihin 1540-luvulla asuinsijansa perustaneen Pekka Pekanpoika Kärkkäisen jälkipolvia. Tekijä Pentti Raita. **2007. Julkaisija Kärkkäisten sukuseura r.y.**

Korhonen, Ilkka. 1979. Vanhan Rautalammin asuttaminen 1500-luvulta 1630-luvulle. (Pro gradu -työ.) Helsingin yliopiston historian laitos. Suomen historia.

"1530-luvulla Pietari Kärkäs tuli Hämeestä poikiensa kanssa ja asutti tämän erämaan". Näin lukee Kärkkäälän kylän 1530-luvulla perustaneen Pietari eli "Ukko Kärkkään" ja seitsemän pojan kivimuistomerkkissä nykyisen Hanka-salmen Kärkkäälässä. Pietari Kärkkään ison kiven ympärillä on seitsemän pojan kiveä. Pojista kaksi oli tosin Pietarin Lauri-veljen poikia. Näistä pojista sai alkunsa suur-Rautalammin Kärkkäisten suku.

Kirja kartoittaa näiden poikien jälkipolvia. Osa poikien sukuhaaroista sammui tai katosi jo 1600-luvulla, mutta erityisesti Pekka Pietarinpojan ja Olli Laurinpojan suvut kasvoivat ja voivat hyvin. Pekan sukuhaara muutti sukunimensä Pietiläiseksi eikä tätä sukuhaaraa kartoiteta tässä laajemmin vaan pääpaino on Olli Laurinpoika Kärkkäisen suvussa. Kirjaan on koottu 1160 sukutaulua ja 5892 henkilöä. Osalle henkilöistä on sisällytetty elämäkerta-tietoja ja valokuvia.



Seppo Kärkkäinen on eläkkeellä oleva VTT:n tutkimus-professori, joka on jatkanut energia-alan konsultointia oman yrityksensä, Elektraflex Oy:n, kautta.

Eläkkeelle jäätyään hän on voinut keskittyä myös enemmän harrastuksiinsa, joita ovat mm. matkailu, penkkiurheilu, sukututkimus ja mökkeily. Tämä kirja on välitulos hänen sukututkimusharrastuksestaan.



9 789529 375110